

مسائل مطالعات فارسی در کلکته و اقدامات لازم برای حل آن

محمد منصور عالم*

زبان فارسی برای نهمصد سال زبان رسمی و علمی و ادبی شبه قاره بوده است. نه فقط مسلمانان بلکه هندوان هم فارسی یاد می‌گرفتند و شعر می‌گفتند، تألیف می‌نمودند و در اداره دولتی خدماتی انجام می‌دادند. پس از انقراض حکومت مسلمانان، زبان فارسی نیز رونق خود را از دست داد. زبان انگلیسی جای فارسی را گرفت. در نتیجه تقسیم شبه قاره به پاکستان و هند، زبان هندی زبان رسمی مردم سرزمین هند شد. از هنگامی که پای کمپانی شرقی باز شد و آنان حاکمیت زبان فارسی را عمل مهمی در رشد فرهنگی و بیداری مردم و آشنایی آن زبان را فرهنگ و معارف ایران و اسلامی دانستند، نخستین چاره را بریدن مردم از زبان و ادبیات فارسی دانستند و به تاریخ ۲۰ نوامبر ۱۸۳۷ میلادی از سوی ریاست شورای فرماندهی اشغالگران بریتانیا در هند بیانیه رسمی به منظور لغو اسم زبان فارسی از دوایر دولتی و ممنوعیت استفاده از آن صادر شد. پس از این بیانیه فارسی در هند به‌ویژه بنگاله بتدریج رو به زوال رفت و رفته رفته در مدارس دینی و کالج‌ها و دانشگاه‌ها محصور شد. شکی نیست که فتیله این چراغ در حال سوختن است و اگر غافل شویم فتیله نیز به‌تمام خواهد رسید. بنابراین اگر روغنی بدین چراغ در حال خاموش برسد، فروزان خواهد ماند. اهل بنگاله در اثر حلاوت این زبان شیرین چنان عاشقش شده‌اند که هنوز این چراغ را از باد مخالف محفوظ

* دانشیار بخش فارسی کالج مولانا آزاد، کلکته (بنگال غربی).

داشته‌اند. هرچند که شکوفه‌های گذشته نرسد، ولی باعث دلگرمی دوستداران اسلام و ایران و فرهنگ فارسی و اسلامی خواهد بود.

شکی نیست که کالج‌ها و دانشگاه‌ها و مدارس دینی در درس و تدریس زبان و ادبیات فارسی مشغول‌اند ولی بدون تأمل می‌توان گفت که اینان فقط درس و تدریس بر طبق نصاب‌ات می‌دهند و اینان در توسعه و گسترش زبان و ادبیات فارسی مثل انجمن‌های ادبی و فرهنگی مؤثر و مفید نیستند. مثلاً انجمن علوم شرقی کل هند، پونه، انجمن آسیایی کلکته، انجمن بزم ایران کلکته، شعبه بمبئی انجمن آسیایی، دائرةالمعارف حیدرآباد، انجمن تحقیق علوم اسلامی، بمبئی، دارالمصنّفین اعظم‌گره، دارالعلوم دیوبند، جامعه ملّیه اسلامیّه دهلی‌نو، انجمن ترقّی اردوی هند، دهلی‌نو، ندوة المصنّفین، دهلی، دائرة تحقیقات تاریخی هند، پونا، اداره علوم شرقی، باروده، شعبه هند و ایران، انجمن روابط فرهنگی هند و کشورهای خارجی دهلی‌نو و همچنین انجمن‌های علمی و دیگر راجع به مطالعات زبان و ادب فارسی وظیفه مهمّی انجام می‌دهند.

چنانکه بنده از کلکته علاقه دارد، به‌حلّ مسائل درباره این زبان شیرین در کلکته پردازد.

مسائل درس، تدریس و گسترش زبان فارسی در بنگاله مثل دیگر ایالت‌ها، بسیارند، ولی اگر سفارت محترم ایران در هند، خانه فرهنگ ایران در هند و وزارت علوم و فرهنگ جمهوری اسلامی ایران از صدق دل کمک کنند، ان‌شاءالله چراغ فارسی که هنوز در بنگاله به‌طور کلی خاموش نشده است بار دیگر فروزان خواهد شد. اختیارداران را باید که در حفظ و پرورش زبان و ادبیات فارسی سهم مؤثری ایفا کنند.

مسائل و حلّ آن

۱. در کلکته انجمن بزم ایران از مدّت شصت سال خدمات پرارزش و ارزنده به‌گسترش و پیشرفت زبان و ادبیات فارسی انجام می‌دهد، نه فقط میان مسلمانان بلکه میان هندوان و دیگران هم فارسی را آشنا کرده است. لذا این انجمن لایق و سزاوار بزرگ‌ترین کمک‌های مالی است، تا بتواند برنامه مفصّل درباره پیشرفت مطالعات فارسی جدید را بزودی جامه عمل بپوشاند. اولیای وزارت فرهنگ ایران

- باید که برنامه تهیه کنند تا بر طبق آن کمک مالی در دسترس بزم ایران گذاشته شود.
۲. اگر کسی بخواهد از وضعیت زبان و ادب فارسی ایران آگاهی به دست آورد، شاید هیچ وسیله‌ای مناسب‌تر و آزموده‌تر از شماره‌های مختلف مجلهٔ ایندو-ایرانیکا نباشد. لذا بنده اولیای این بزم را آگاه می‌کند که ایندو-ایرانیکا مجله‌ایست در زمینهٔ فارسی و فرهنگ ایران، و مشترکات تاریخی ایران و شبه قاره.
۳. برای آشنا کردن استادان و دانشجویان فارسی از فارسی جدید، برنامه‌ای تهیه شود که کتابها و مجله‌ها و روزنامه‌های فارسی از ایران مستقلاً به انجمن بزم ایران و دبیرستان‌ها و دانشگاه‌ها ارسال گردد.
۴. پیش از انقلاب اسلامی ایران، در انجمن ایران کلاسهای فارسی ادامه داشت و یک آموزگار ایرانی برای تدریس فارسی در انجمن از طرف دولت ایران به کلکته اعزام شده، مشغول کار بود ولی بعد از انقلاب اسلامی این سلسله قطع شد. کلاسهای زبان فارسی جدید در خانه‌های فرهنگ ایران در بمبئی و در دهلی‌نو دایر است و ادامه دارد. استادان ایرانی از طرف جمهوری اسلامی ایران به بمبئی و دهلی اعزام شده‌اند و در آن شهرها به تدریس فارسی مشغول‌اند، ولی متأسفانه می‌گویم که عاشقان و دوستداران فارسی در کلکته چه تقصیر کرده‌اند که از یک استاد ایرانی محروم شده‌اند. اولیای سفارتخانه و اختیارداران وزارت آموزش و پرورش ایران که از انجمن ایران در کلکته بازدید کرده‌اند، هر بار وعده نمودند ولی این وعده هنوز وفا نشده. به این جهت از اولیای محترم تقاضا و خواهش می‌کنم که توجهات خودشان را با این امر مبذول بفرمایند، تا بزودی کلاسهای زبان فارسی در انجمن بزم ایران بار دیگر باز شود.
۵. همه می‌دانند که در توسعهٔ زبان و ادب مجله‌ها و روزنامه‌ها نقش مهمی انجام می‌دهند. چنانچه خانهٔ فرهنگ ایران باید که روزنامه‌ها و مجله‌های فارسی ایران به انجمن بزم ایران و دیگر مراکز علمی در کلکته به‌طور مسلسل ارسال کند.
۶. تلویزیون و رادیو هم بهترین وسائل‌اند که در آموختن فارسی بسیار مؤثرند. لذا باید که برنامه‌ای تهیه کنند که به وسیلهٔ رادیو و تلویزیون این کشور راه آموختن فروغ

زبان فارسی آسان شود. کانال (Channel) برای درس و تدریس فارسی جدید برای هندیان مخصوص بشود. زیرا که وسائل سمعی و بصری امروز برای تدریس زبان‌های خارجی وجود دارد.

۷. به نظر بنده فیلم‌هایی نمایش بدهند که مردم، ایران جدید را به‌طور کامل ببینند، زیرا که ایران کلاسیکی و سنن قدیم اینجا هست و راجع به ایران امروز اطلاعاتی علمی موجود نیست. باید که کتابها را وارد کنند که مردم درباره ایران‌شناسی هرچه بیشتر اطلاعاتی به‌دست بیاورند. فیلم‌هایی نمایش بدهند یا مثلاً سخنرانی‌ها ترتیب دهند و هیئت‌های فرهنگی از ایران و هیئت‌های هند و ایران تبادل شود. دانشمندان ایران سوی هند می‌آیند. استاد ایرانی در کلکته تشریف بیاورند و درس بدهند. متقابلاً همان‌طور که خانه‌های فرهنگ ایران در هند وجود دارند باید که خانه فرهنگ هند در شهرهای مهم ایران برقرار شود.

۸. کتابخانه‌های بنگاله مثلاً کتابخانه انجمن ایران، کتابخانه ملی، کتابخانه انجمن آسیایی و کتابخانه مدرسه عالیه پر از نسخه‌های پرارزش فارسی مربوط به بنگاله هستند و این بر محققان و پژوهشگران پوشیده نیست. خیلی مفید و کارآمد است اگر جمع‌آوری و مطالعه و تصحیح و چاپ اینها انجام بشوند. ولی بدون پول این خواب و خیال است، لذا برنامه‌ای تهیه بشود که دولت ایران محققان و پژوهشگران کلکته را در این زمینه کمک مالی برساند، یا اگر رایزن فرهنگی جمهوری اسلامی ایران مایل باشد می‌تواند آن نسخه‌های پرارزش را به‌صورت کتابی یا کتابهای متعدّد به‌چاپ برساند.

۹. متأسفانه می‌گویم که پژوهشگران و محققان و استادان فارسی در کلکته چه تقصیر کرده‌اند که از زیارت ایران مقدّس که کشور آرزوهایشان است محروم شده‌اند. بعد از استادان محترم آقای دکتر محمد اسحق، دکتر هیرا لعل چوپرا و دکتر عطا کریم برق، بیست و پنج سال شده است که این سلسله قطع شده است، لذا از اختیارداران استدعا می‌کنم که به این مسئله توجه بکنند.

۱۰. انجمن‌های فارسی مثل انجمن استادان فارسی هند که سی سال است به‌خدمت فارسی کار مهمی انجام می‌دهد و انجمن پژوهشگران زبان فارسی که در سال‌های

اخیر به وجود آمده فعالیت‌های گسترش زبان فارسی را به عهده داشته است، باید که این انجمن‌ها را مستحکم سازند و راه فعالیت‌های ترویج و پاسداری زبان فارسی مثل دیگر زبان‌های جهان فراهم شود. مختصراً راه‌های گسترش زبان فارسی در کلکته و در سراسر هند به نظر من اینجاست:

۱. اجرای بورس تحصیلی برای تشویق دانشجویان دانشگاهی زبان فارسی.
 ۲. پیدا کردن شغل‌ها برای فارغ‌التحصیلان.
 ۳. امکانات برای نشر و چاپ و فروش کتابهای تحقیقی که در این زمینه آماده می‌شود.
 ۴. تهیه کتب و مجلات و امکانات تحصیل برای استادان زبان فارسی.
 ۵. مسافرت‌ها به ایران و درس بازآموزی استادان فارسی.
 ۶. ورود مطبوعات تازه به هند و شهرهای مهم آن توسط کتابفروش‌های ایران در کلکته، پتنا، بمبئی، دهلی، حیدرآباد، و علیگره.
 ۷. امکاناتی برای دیدار از ایران برای استفاده از کتابخانه‌های آنجا تهیه شود.
- امیدوارم که اگر مسئله مذکور طبق مراد حل شود، دیگر مانعی در حفظ و پرورش زبان و ادب فارسی در آموزشگاه‌های و انجمن‌های علمی و فرهنگی هند نخواهد ماند.